

Marijan Vugdelija

DEKALOG: PUTOKAZ AUTENTIČNOGA LJUDSKOG ŽIVLJENJA I DANAS?

Dekalog je zasigurno jedna od najslavnijih stranica Staroga zavjeta. Za jednog Židova, „najdragocjenija stvar koja je ikada postojala na Zemlji jesu dvije kamene ploče koje je Mojsije primio na Sinaju, ploče neusporedive vrijednosti”¹. Unatoč njihovoj kratkoći i jednostavnosti, Božje zapovijedi su zažetak biblijske vjere i morala, sažimaju bit duhovnog života Izraela i cijeloga čovječanstva. U stvari, one su tako univerzalne u svom apelu da su postale svjetski dokument. S pravom ih već dugo drže „savršenom sintezom prirodnog i univerzalnog morala, izrazom ispravne ljudske savjesti”². Bez ikakve sumnje, tih deset Božjih zapovijedi bile su najvažniji i najsnažniji čimbenik u dugovjekom procesu uljudivanja ljudskoga roda³. U stvari, današnje religiozno, kulturno i civilizirano postojanje nezamislivo je, nerazumljivo i neprotumačivo bez tog utjecaja Dekaloga. On je ušao u krvotok i postao dio duhovnog tkiva ne samo židovstva, već i kršćanstva i cijele ljudske obitelji.

Zbog te svoje izuzetne važnosti uživao je povlašteno mjesto u predaji Izraela, u povijesti Crkve i cijeloga čovječanstva. Bio je uvijek iznova tumačen i aktualiziran za novonastale prilike kroz koje je čovječanstvo tijekom povijesti prolazilo⁴. I današnji čitatelj Biblije treba se pitati kako taj važni tekst odzvanja u aktualnoj situaciji Crkve i svijeta, tj. koja je njegova poruka danas⁵. Svrha je i ovog našeg razglabanja Dekaloga da vidimo što nam njegove upute danas imaju reći.

- 1) A. J. HESCHEL, *Il sabato (Rusconi)*, Milano 1972, 137. Izvornik je na engleskom: *The Sabbath. Its meaning for modern man*, New York 1952.
- 2) G. AUZOU, *Dalla servitù al servizio. Il libro dell' Esodo (EDB)*, Bologna 1980, 225. Izvornik je na francuskom: *De la servitude au sevice*, Paris 1961.
- 3) Usp. J. C. RYLAARSDAM–J. E. PARK, *Exodus*, u: G. A. Buttrick (ur.), *The Interpreter's Bible I* (Abingdon Press), Nashville 1952, s. 980; C. ELFRIEDE (ur.), *Erzählbuch zum Glauben. Die zehn Gebote (Benziger–Kaufmann)*, Zürich-Köln 1983, s. 8; W. J. HARRELSON, *Ten Comandments*, u: G. A. Buttrick (ur.), *The Interpreter's Dictionary of the Bible IV* (Abingdon Press), Nashville 1962, 569.
- 4) Bjelodani dokaz jest i postojanje dvostruke verzije Dekaloga u Bibliji (Izl 20,1–17 i Pnz 5,6–21).
- 5) To prečitavanje i prericanje poruke biblijskih tekstova za nove povijesne prilike i situacije, koje su prakticirali već biblijski pisci, ostaje trajni imperativ za Crkvu svih vremena.

I. Literarna analiza Dekaloga

1. Nazivi i brojenje zapovijedi

Budući da se u nazivima koji se daju Dekalogu i u načinu brojenja njegovih zapovijedi već krije određeno teološko vrednovanje i tumačenje tog važnog biblijskog teksta, mi ćemo ih ovdje ukratko iznijeti.

a) Nazivi

Na više mjesta u Bibliji taj znameniti biblijski tekst naslovljuje se kao *ase-ret ha-devarim* (usp. Izl 34,28; Pnz 4,13; 10,4), što na hebrejskom može značiti: „deset riječi”, „deset stvari”, „deset zapovijedi”, „deset uputa”, „deset savjeta”, „deset načela”⁶. Do nas je preko patrističke predaje dopro naziv „*dekalog*”, što je doslovni prijevod gore navedenog židovskog naslova (deka= deset; logos = „riječ”, „zapovijed”, „uputa”, „načelo”) ⁷. Iz konteksta i sadržaja tog biblijskog odlomka proizlazi da je najbolje shvatiti taj naziv kao „deset zapovijedi” ili „deset uputa” koje Bog daje preko Mojsija židovskom narodu i cijelom čovječanstvu da im pokaže kako trebaju urediti svoj odnos s Bogom i među sobom. Drugim riječima, naznačuje im put kojim se trebaju zaputiti ukoliko žele živjeti sretnim i blagoslovljenim životom, životom u skladu s ljudskim dostojanstvom.

U židovstvu se termin *tora* upotrebljava općenito za označavanje čitavog Petoknjižja (prvih pet knjiga Biblije), i posebno za označavanje Dekaloga koji „je srce mojsijevskog zakona”⁸. Mi taj termin obično prevodimo riječju „zakon”. Međutim, da ne bismo upali u legalističko poimanje i tumačenje Dekaloga i drugih biblijskih zakona, potrebno je svratiti pozornost na etimološko značenje tog termina. Naime, *tora* dolazi od hebrejskog glagola *jara* što znači: „učiti”, „upućivati”, „pokazivati put”, „voditi”⁹. Dosljedno tome, *Tora* bi bila „pouka”, „uputa” ili „putokaz” autentičnoga ljudskog življenja. Samim izborom termina

---

na. Ne postoji niti smije postojati bezvremenska egzegeza. Svako ispravno tumačenje Pisma, pa i Dekaloga, nužno je uvjetovano kulturnim i civilizacijskim ozračjem vremena i mjesta. Dužnost je tumačitelja da participiraju na kategorijama i oblicima mišljenja svoga vremena i mjesta i da u tim kategorijama i na toj frekvenciji preriču poruku biblijskih tekstova. Dakle, pozvani su da budu služitelji Božje riječi za ljude u određenom prostoru i vremenu (usp. B. S. CHILDS, Exodus – SCM Press, London 21977, 437-438). – Ono što smo mi ovdje rekli o tumačenju biblijskih tekstova, profesor Valković proširuje također na crkveni nauk i praksu. Glede toga on piše: „'Perennis reformatio' Crkve . . . uključuje i crkvenu nauku i praksu ukoliko su odraz povijesnosti i čovjekova razvoja” (M. VALKOVIĆ, Grijeh danas, u: BS 1-2 – 1976–, 6).

6) Za široki raspon značenja koja može poprimiti hebrejska riječ „davar”, vidi: F. BROWN (ur.), Hebrew and English Lexicon of the Old Testament (Clarendon Press), Oxford 1974, 182–184.

7) Grčka riječ „logos” pokriva sva ona značenja koja može poprimiti židovska riječ „davar” (usp. J. A. THAYER, Greek-english Lexicon of the New Testament – Zondervan–, Michigan 131974, 380–382).

8) La Bibbia di Gerusalemme (EDB), Bologna 31977, 166, b. 20,1–21.

9) F. BROWN, Law in the Old Testament, u: G. A. Buttrick (ur.), The Interpreter's s Dictionary of the Bible III (Abingd. Press), Nashville 1962, 77.

za označavanje Dekaloga i zakona općenito, već se ističe pozitivni vid te stvarnosti i njezino humanističko usmjerenje. Jedino u tom ozračju može se i za najzahtjevnije biblijske zahtjeve kazati „jaram je moj sladak i breme je moje lako” (Mt 11,30).

U kršćanskim katekizmima Dekalog obično dolazi pod naslovom „Božje zapovijedi” ili „Deset Božjih zapovijedi”. Iako taj naziv doslovno ne susrećemo u Bibliji, ipak on ima duboko utemeljenje i opravdanje u biblijskim tekstovima. Biblijski pisci posebno žele istaknuti božansko podrijetlo ove skupine zapovijedi, za razliku od svih drugih zakona. U knjizi Izlaska to dolazi sasvim jasno na vidjelo u retku kojim se uvodi i započinje Dekalog: „Onda Bog izgovori sve ove riječi” (Izl 20,1). Obratno, u Ponovljenom zakonu to dolazi do izražaja na svršetku Dekaloga gdje čitamo: „Te je riječi . . . upravio Jahve . . . Ništa nije dodavao, nego ih je ispisao na dvije kamene ploče te ih predao meni” (Pnz 5,22). Taj potonji pisac tu istu misao još plastičnije ističe kad piše: „I dade mi Jahve dvije kamene ploče, ispisane prstom Božjim” (Pnz 9,10; usp. Izl 24,12). I mudri Sirah svraća pozornost svojih sugovornika na taj važni momenat kad veli o Mojsiju: „Dade mu zapovijedi licem u lice” (45,5). Sve su to samo plastične slike kojima se želi istaknuti da Dekalog potječe od Boga, da uživa božanski autoritet¹⁰. Životna mudrost koja je u njemu sadržana nadilazi svaku refleksiju i ljudsku mudrost, jer je božanskoga podrijetla (usp. Pnz 4,6). Dakle, ljudi koji su sastavili Dekalog bili su duboko osvjedočeni da je u njemu izražena čista i nepatvorena volja Božja. Dosljedno tome, ljudi su oduvijek tim zapovijedima pridavali božanska prava. Prekršaj protiv njih smatrao se prekršajem protiv samoga Boga¹¹, nečim što vrijeđa Jahvu. Tu se nalazi i razlog zašto te zapovijedi obvezuju čovjeka u savjesti, tj. neovisno od toga da li je netko od ljudi registrirao naše čine, stavove i namjere. Naime, dok su drugi stari zakonici imali samo izvanjsku vrijednost, tj. kažnjavali su prekršitelje samo ako su oni bili otkriveni, Dekalog pretpostavlja da njegovi prekršitelji, čak ako ostanu i neotkriveni od strane ljudi, jednako vrijeđaju Boga i odgovorni su pred njim za te skrovite čine ili namjere¹². Na taj način se ulazi u savjest pojedinca, što je jedinstveni slučaj u krugu svih starih zakoni-

10) Jer je Bog pravedan i istinit, sve ono što se smatralo pravednim i istinitim moglo se stavljati s pravom Bogu u usta (usp. H. SCHÜNGEL—STRAUMANN, Decalogo e comandamenti di Dio — Paideia Editrice —, Brescia 1977, 134s. Izvornik je na njemačkom: Der Dekalog-Gottes Gebote?, Stuttgart 1973; J. McKENZIE, Dizionario Biblico — Cittadella Editrice —, Assisi 1978, 234).

11) David to posve jasno uviđa i priznaje poslije nego je učinio preljub i dao ubiti suparnika: „Sagriješio sam protiv Gospodina” (2 Sam 12,9.13), „Sagriješio sam protiv tebe, protiv tebe samoga” (Ps 51,6). Dosljedno tome, te zapovijedi se ne smiju promatrati kao jednostavne moralne smjernice odvojene od Božjeg autoriteta.

12) To posebno jasno i nedvosmisleno proizlazi iz formulacije desete zapovijedi koja izričito proteže odgovornost do u nutrinu savjesti. U tom pravcu ide i tekst iz Pnz 27,15. 24, u kojem se zazivaju prokletstva na tajne zločine. Bogu, koji „ispituje srce i bubrege”, ništa ne može ostati sakriveno. Tu istinu narodna mudrost izražava slijedećim riječima: „Božje oko svuda gleda, sakrit mu se ništa neda!”. Ta svijest će čovjeku vjerniku sigurno pomoći da živi odgovornije! (usp. W. BARCLAY, The Old Law. The New Law — The Saint Andrew Press —, Edinburgh² 1973, 3).

ka¹³. Polazeći s tog stajališta, Dekalog dobiva snažno i nepromjenjivo uporište u Bogu, svome zakonodavcu, participira na njegovoj apsolutnosti i izlazi iz sfere ljudske samovolje i relativizma¹⁴. Upravo ta koncentracija na religioznom utemeljenju Dekaloga, koja je bez presedana među zakonicima staroga Istoka, svjedoči o uzdignuću tog zakona na posve novu razinu. Dakle, jedinstveni značaj i posebnost Dekaloga ne sastoji se u tome da je izmislio nove odgovornosti ili umnožio zapovijedi, nego u pomaku naravne i društvene etike u religioznu sferu¹⁵.

b) Brojenje

Od patrističkih vremena pa do naših dana u opticaju su dva različita načina brojenja zapovijedi. Filon, Josip Flavije i velika većina grčkih Otaca razglobljaju Dekalog na slijedeći način: 1) zabrana drugih bogova; 2) zabrana pravljenja slika; 3) zabrana isprazne uporabe imena Božjega; 4) štovanje subote; 5) čašćenje roditelja; 6) zabrana ubojstva; 7) zabrana preljuba; 8) zabrana krađe; 9) zabrana krivog svjedočanstva; i 10) zabrana žudnje za onim što pripada drugome. Odatle proizlazi da pobornici tog načina brojenja ostavljaju zapovijed o zabrani pravljenja slika kao zasebnu zapovijed (= druga zapovijed). Dosljedno tome, oni nemaju potrebe da razglobljaju deset zapovijed na dva dijela da bi dobili broj deset. Takvo brojenje je posve u skladu s biblijskim tekstom koji nalazimo u Izl 20,2–17. U stvari, tu se nabrojanje žene, slugu, sluškinja itd. pokazuje kao detaljnije tumačenje opće zabrane: „Ne poželi kuće bližnjega svoga!” (Izl 20,17)¹⁶. Danas to brojenje usvaja Grčka crkva, kalvinci, anglikanci i suvremeniji egzegete¹⁷.

-
- 13) Usp. A. SALAS, *Catechismo Biblico per adulti* (Ediz. Dehoniane), Napoli 1979, 266.
- 14) Razmišljajući o problemu utemeljenja ljudskog morala, Dostojevski je u svome romanu „Braća Karamazovi” došao do zaključka da to može biti samo prihvaćanje prve zapovijedi Dekaloga, što je na klasičan način izrazio slijedećim riječima: „Ako Boga nema, onda je sve dozvoljeno!”. Da nijekanje Boga doista povlači za sobom relativiziranje moralnih normi, bjelodano pokazuje i potvrđuje ateistička praksa. To je krajnje otvoreno priznao Trockij u djelu „Njihov i naš moral”. Evo što on tu piše: „Da bi uspješno izveo prevrat, proletarijatu je potrebna sva snaga, sva odlučnost, sva hrabrost, strast i bezobzirnost kojom raspolaže. Iznad svega, on se mora potpuno osloboditi fikcija religije, ‘demokracije’ i transcendentalnog morala – duhovnih lanaca koje je neprijatelj iskovao da ga ukroti i porobi. Moralno je samo ono što utire put potpunom i konačnom uništenju imperijalističke bestijalnosti, i ništa drugo. Probitak revolucije – to je vrhovni zadatak” (Citirano prema: I, PRIMORAC, *Marksistička etika i ideja prirodnog prava*, u: *DOMETI* 9 –1975–22). – U novije vrijeme i neki kršćanski mislioci, potaknuti dijaloškim motivima, pokušavaju utemeljiti ljudski moral polazeći od ljudske osobe (usp. R. J. ROMIĆ, *Personalistička etika –KS–*, Zagreb 1973). Sve i priznajući da je jedan takav pristup ima svoje opravdanje, ipak treba reći da je Bog daleko snažnije i čvršće uporište za utemeljivanje ljudskog morala od same ljudske osobe.
- 15) Usp. W. EICHRODT, *Theology of the Old Testament I* (SCM Press), London 41975, 74–75; B. S. CHILDS, *Exodus*, s. 397; A. PENNA, *Deuteronomio* (Marietti), Roma 1976, 114; G. AUZOU, *Dalla servitù*, 230; FILON, *De Decalogo*, 33, 176–178.
- 16) Usp. J. McKENZIE, *Dizionario*, 233.
- 17) Usp. H. SCHÜNGEL–STRAUMANN, *Decalogo*, 14.

S druge strane, Origen, Klement Aleksandrijski i Augustin broje zapovijedi kako slijedi: 1) zabrana drugih bogova; 2) zabrana isprazne uporabe imena Božjega; 3) štovanje subote; 4) čašćenje roditelja; 5) zabrana ubojstva; 6) zabrana preljuba; 7) zabrana krađe; 8) zabrana lažnog svjedočanstva; 9) zabrana žudnje za tuđom ženom; 10) zabrana žudnje za tuđim dobrima. Pobornici tog načina brojenja, dakle, stapaju drugu zapovijed („Ne pravi sebi lika. . . niti kakve slike . . .”) s prvom ili je sasvim izostavljaju u svom brojenju. Oni dobivaju broj deset time što razglobljuju desetu zapovijed na dva dijela: 1) ne poželi žene bližnjega svoga; 2) ne poželi nikakve stvari bližnjega svoga. Takvo brojenje dopadalo se Augustinu posebno stoga što se u njemu religiozne dužnosti svode na tri, u čemu je on vidio aluziju na Presveto Trojstvo¹⁸. Augustinova se razdioba namentula i ostala do dana današnjega u mnogim kršćanskim Crkvama. Danas je posebno usvajaju katolici i luteranci, kod kojih Dekalog zauzima središnje mjesto u pouci za vjerničko življenje¹⁹. U toj potonjoj razdiobi prve tri zapovijedi sažimaju religiozne dužnosti, a u drugih sedam sažete su moralne obveze. U moralnim zapovijedima mogu se opet razlikovati one koje ravnaju ljudske čine (4, 5, 6, 7), ljudske riječi (8) i ljudske nakane i želje (9 i 10)²⁰.

2. Dugi i kratki oblik zapovijedi

Većina tumača misli da je svih deset zapovijedi na početku imalo kratki oblik poput onoga koji danas imaju peta, šesta, sedma i osma zapovijed („Ne ubij! Ne učini preljuba! Ne ukradi! Ne svjedoči lažno na bližnjega svoga!”). Proširenja u drugim zapovijedima bila bi kasniji dodaci, plod prečitavanja Dekaloga u kasnijim povijesnim periodima²¹. Taj proces je sasvim legitiman, jer Dekalog nije statički kodeks (kao što to nisu ni drugi biblijski tekstovi), nego dinamička stvarnost. On je doduše izraz nepromjenjive volje Božje, ali tu volju Božju treba uvijek iznova razotkrivati u promijenjenim povijesnim situacijama, tj. aktualizirati je za novonastale prilike. Proširenja Dekaloga su, dakle, plod aktualizacije Božjih zapovijedi, koje su žive kao živa stvarnost koja oblikuje život naroda u različitim epohama²². To ne znači da se time temeljna i izvorna poruka Dekaloga mijenjala. Dapače, da bi ta poruka mogla uvijek iznova odzvanjati u svom izvornom znače-

18) G. AUZOU, Dalla servitù, 228.

19) Budući da smo se navikli u našim katekizmima na Augustinovu razdiobu, mi ćemo je slijediti i u našem izlaganju zapovijedi, makar nam se čini da je prva razdioba više u skladu s biblijskim tekstom. Mi ćemo devetu i desetu zapovijed analizirati pod istim naslovom.

20) Usp. J. E. PARK, Exodus, u: G. A. Buttrick (ur.), The Interpreter's Bible I (Abingdon Press), Nashville 1952, 980.

21) Tako: G. AUZOU, Dalla servitù, 229; J. McKENZIE, Dizionario, 233; B. S. CHILDS, Exodus, 399. Za rekonstrukciju možebitnoga izvornog oblika svih zapovijedi, vidi: H. SCHÜNGEL-STRAUMANN, Decalogo, 37. U ovom kontekstu treba ipak reći da je cilj biblijske egzegeze tumačenje konačnog oblika teksta, jer je taj tekst za nas normativan. Studij prethodnih stadija trebao bi poslužiti da lakše i ispravnije razotkrijemo poruku teksta u konačnoj redakciji.

22) G. BARBAGLIO, Decalogo, u: L. Rossi-A. Valsecchi (ur.), Dizionario Enciclopedico di Teologia morale (Ed. Paoline), Roma 1976, 209.

nju kroz sve mijene povijesti, trebalo ju je neprestano aktualizirati. Dakle, ništa se nije eliminiralo, premda je Dekalog bio uvijek u pokretu: otvoren novim prericanjima i integracijama. Ovdje se susrećemo s kompleksnim procesom očuvanja staroga poklada i istodobno s dužnošću trajne obnove. Evanđelist Matej izričito kaže da autentičan i kvalificiran tumač riječi Božje može biti samo onaj tko uspije sretno ujediniti vjernost starom pokladu i sposobnost da taj poklad i njegovu poruku životvorno prilagođava zahtjevima novih situacija, tj. da ga aktualizira (usp. Mt 13,52). I jedno i drugo ostaje kao trajni imperativ za Crkvu svih vremena²³.

3. Pozitivni i negativni oblik zapovijedi

Zapovijedi Dekaloga formulirane su kao zabrane i naredbe. Drugim riječima, susrećemo ih u negativnoj i pozitivnoj formulaciji. Osam zapovijedi predstavljaju se kao zabrane izvjesnih akcija i ponašanja. Međutim, jasno je da već i te zapovijedi uključuju implikacije za pozitivno djelovanje. „Ne svjedoči lažno na bližnjega svoga!”, npr., uključuje da se govori istina. Prekršiti te zabrane, znači izaći izvan okvira Saveza koji je Bog sklopio s čovjekom i time izvan sfere Božjih blagoslova koji su s time povezani. Samo dvije zapovijedi imaju izravnu pozitivnu formulaciju: „Sjeti se da svetkuješ dan subotni!” i „Poštuj oca svoga i majku svoju!”. Te dvije potonje zapovijedi pokazuju nam da Dekalog provida i pozitivne sadržaje za život unutar Saveza. I jedne i druge zapovijedi su, dakle, obveze koje proizlaze iz Saveza s Bogom i naznačuju put za novi život naroda Božjega²⁴. Vjerojatno je negativna formulacija više zastupljena radi toga što je njezin opseg širi, obuhvatniji. Iz svega što je rečeno jasno proizlazi da zapovijedi Dekaloga istodobno opominju da se ne krene putem smrti i prokletstva²⁵ i pokazuju put života i blagoslova.

Upadna je jednostavnost Dekaloga. Tome je doprinio apodiktički stil zapovijedi. On se sastoji u tome da se kratkim i bezuvjetnim oblikom naznači zabrana ili naredba i to određenoj osobi: „ti”, „vi” (npr.: „Ne ubij!”). Iako se danas ne može više zastupati da je apodiktički oblik zapovijedi apsolutna izraelska novost²⁶, ipak treba reći da je to značajka biblijskoga Dekaloga u odnosu na sve stare zakonike. U stvari, ti potonji su dati gotovo isključivo u kazuističkom obliku. Oni počinju s „ako” iza kojega se određuje podrobno kazne za one koji

-
- 23) Dok je oblikovanje biblijskih knjiga još bilo u nastajanju, ta prečitavanja i aktualizacije biblijskih tekstova ulazili su u sami sastav Biblije. Premda je s Isusom božanska objava dovršena, ipak zadaća aktualiziranja te objave ostaje trajna obveza za Crkvu. Tu dužnost ona izvršava djelovanjem Crkvenog učiteljstva, i na poseban način propovjedničkom aktivnošću na nedjeljnim euharistijskim slavljinama. Propovijedanje, u stvari, ne uključuje samo tumačenje riječi Božje, nego i aktualizaciju njezine poruke.
- 24) Usp. B. S. CHILDS, Exodus, 400.
- 25) Prokletstvo je konstitutivni dio prekršaja tih zapovijedi. Proroci su došli do tog zaključka na temelju događaja povijesti.
- 26) U stvari, taj oblik je prisutan, iako vrlo rijetko, i u drugim zakonicima staroga Bliskog istoka (usp. H. SCHÜNGEL—STRAUMANN, Decalogo, 26—27; R. E. BROWN I DRUGI, Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta —KS—, Zagreb 1980, 183).

prekrše te zapovijedi. Osoba ostaje neodređena („Ako netko udari čovjeka. . .“). Za razliku od tih kazuističkih zakona, apodiktička formulacija Dekaloga obvezuje sve bez obzira na okolnosti pojedinca. Izborom te formulacije još se jednom želi istaknuti božanski autoritet tih zabrana i naredbi. U savezničkoj zajednici volja Boga saveznika je vrhovni autoritet kojemu je podložan svaki ljudski autoritet.

4. Dvije verzije Dekaloga

U Bibliji susrećemo dvije verzije Dekaloga. Prva se nalazi u Izl 20,2–17, a druga u Pnz 5,6–21. Zapovijedi su bitno iste i na jednom i na drugom mjestu. Čak dolaze istim redoslijedom. Razlika se nalazi jedino u motivaciji subotnog počinka i u razmještanju materijala u devetoj i desetoj zapovijedi. U Izl 20,8–11 subotni počinak je motiviran i teološki utemeljen na Božjem počinku prigodom stvaranja svijeta. Naprotiv, u Pnz 5,15 kao motivacija i teološko utemeljenje subotnog počinka navodi se oslobođenje Židova iz Egipatskog ropstva.

Objekti požude u devetoj i desetoj zapovijedi različito su razmješteni u dvjema verzijama. U Izl 20,17 kao prvi član zapovijedi dolazi: „Ne poželi kuće bližnjega svoga!“, što se onda konkretizira nabranjem žene, sluge, sluškinje i drugih dobara koja pripadaju bližnjemu. Sastavljač Dekaloga u Pnz 5,21 osjetio je potrebu da iz svih tih dobara izdvoji ženu kao nešto zasebno. U stvari, u njegovoj verziji devete i desete zapovijedi stavak: „Ne poželi žene bližnjega svoga!“ tvori prvi član zabrane. Tek potom slijedi: „Ne hlepi za kućom bližnjega svoga!“ s nabranjem drugih dobara koja spadaju u kućanstvo. Ta potonja verzija Dekaloga pokazuje sposobnost prilagođivanja novoj situaciji. Božja je riječ bila upravljena određenoj povijesnoj generaciji, ali može novu generaciju koja živi u drugim prilikama nadahnuti na kreativno razmišljanje i djelovanje.

5. Univerzalnost, sveobuhvatnost i nezastarivost Dekaloga

Zapovijedi Dekaloga nisu ljudski izum, nego su riječ Božja! Zato i vrijede za sve ljude, za sve narode, za sve rase i za sve staleže. One nisu bile uklesane samo na kamenim pločama, nego su božanski utisnute u srce i savjest svakog čovjeka. Ono što traži Dekalog pokazuje se kao naravno, samo po sebi razumljivo i opće uviđajno. Stoga ne samo Židovi i kršćani, već i velika većina ostalog čovječanstva prosuđuje u svjetlu tih zapovijedi što je pravo a što nepravo, što odgovara ljudskom dostojanstvu a što mu se protivi. Tu se nalazi i razlog zašto norme Dekaloga nalaze odražaja i u ustavima modernih laiciziranih država²⁷. Univerzialnost tih zapovijedi dolazi do izražaja i time što se izravno obraćaju svakom čitatelju i slušatelju s jednim „ti ćeš“ ili „ti nećeš“, odnosno „čini“ ili „nemoj činiti“. Odatle jasno proizlazi da te zapovijedi nisu rezervirane posebnoj kategoriji ljudi

27) Usp. K. DEBECKER, Einleitung, u: C. Elfriede (ur.), Erzählbuch, 8; G. WEBER, Die zehn Gebote (Herder), Freiburg im Breisgau²1984, 11.

(npr. svećenicima, nazirejima i sl., kao što je to slučaj s mnogim propisima u Levitskom zakoniku), nego su upravljene svakom čovjeku bez razlike. Pred njima su svi ljudi jednaki i dužni da ih opslužuju. Tu nema izuzetaka!²⁸.

Druga važna značajka Dekaloga, u usporedbi s drugim zakonima, jest njegova sveobuhvatnost. U tih deset zapovijedi sažeta je na neusporediv način religiozna i moralna poruka Biblije. To je kratki teološki i moralni katekizam čovječanstva. U njemu susrećemo „čudesnu sintezu teologije, antropologije i sociologije“²⁹. U Dekalogu čovjek na jednostavan i razgovjetan način odčitava svoje religiozne i društvene dužnosti, odnosno uči kako treba urediti svoje odnose s Bogom i s bližnjim, i to na svim razinama. Njegove zapovijedi su kao razgovjetno ogledalo u kojem jasno razabiremo što trebamo i što ne smijemo činiti; one su kao duhovni termometar na kojem Židov i kršćanin mogu lako ovjeriti autentičnost svoga vjerničkog življenja. Upravo zbog te sveobuhvatnosti i sažetosti zapovijedi Dekaloga mogu poslužiti vrlo dobro kao ispit savjesti vjernicima³⁰.

Za razliku od drugih zakona, koji normiraju samo pojedine sektore života (npr. odvijanje kulturnih obreda), zapovijedi Dekaloga pokrivaju sva područja života, odnose se na čitavu ljudsku egzistenciju u svim njezinim dimenzijama: u svetoj i profanoj, u teološkoj i društvenoj; one normiraju svakodnevnu i blagdansku aktivnost, svagdašnjost i sakralnost ljudskog života³¹. Po Dekalogu, dakle, ne mogu postojati „ateistički“ momenti u životu čovjeka vjernika i naroda Božjega³². Tako kratak, a tako sveobuhvatan zakon nećemo više nigdje naći. Dokaz je to premudrosti zakonodavca koji ga je dao. Ipak Dekalog ne sadrži razrađen sav moralni nauk. Već je Filon zapazio da svaku zapovijed Dekaloga treba promatrati kao „sažetak zakona“³³. Posrijedi su osnovna načela koja su jedinstvena u svojoj vrsti po svojoj usredotočenosti na temeljno i bitno, i stoga primjenjiva na sva područja ljudskog življenja. Kršćani u Novom zavjetu imaju ne samo intenzivno i ekstenzivno tumačenje zapovijedi Dekaloga (usp. Mt 5,17–32), nego i njegov sažetak u dvostrukoj zapovijedi ljubavi (Mt 22,37–39; Lk 10,27). Očito je da Isus tim svodenjem Dekaloga na dvije zapovijedi ne dokida Dekalog, nego nam daje hermeneutski princip za autentično tumačenje njegovih zapovijedi. Na taj način on nam otkriva dubinsku namjeru zapovijedi Dekaloga, a ta je da osposobe

-
- 28) Usp. G. E. WRIGHT–H. H. SHIRES–P. PARKER, Deuteronomy, u: G. A. Buttrick (ur.) *The Interpreter's Bible II* (Abingdon Press), Nashville 1953, 363; W. EICHRODT, *Theology*, 79; B. S. CHILDS, *Exodus*, 399.
- 29) G. RAVASI, *Esodo* (Ed. Queriniana), Brescia 1980, 91.
- 30) Činjenica je da svećenici najčešće pripremaju svoje vjernike u svjetlu tih zapovijedi za sakrament pomirenja, tj. kada im žele pomoći da brzo i lako ispituju savjest.
- 31) Iz samog položaja Dekaloga u Izlasku i Ponovljenom zakonu jasno proizlazi da su sastavljači bili uvjereni da te zapovijedi tvore sažetak cjelokupnog Zakona (usp. P. PARKER, *Deuteronomy*, 363).
- 32) A. FANULI, *L'Alleanza al Sinai* (Esodo 19–40), u: A. Fanuli–A. Rolla (ur.), *Il Messaggio della Salvezza 3* (Elle Di Ci), Torino 1977, 550; usp. H. SCHÜNGEL–STRUMANN, *Decalogo*, 127.
- 33) FILON, *De Decalogo* 29,154.

čovjeka za ljubav prema Bogu i prema bližnjemu³⁴. U stvari, prve tri zapovijedi imaju za cilj da osiguraju prvi dio zapovijedi ljubavi („Ljubi Gospodina Boga svoga svim srcem svojim . . .”), dok se ostalih sedam nalaze u službi ostvarivanja drugog dijela zapovijedi ljubavi („Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe”).

Treća značajka Dekaloga je njegova nezastarivost, trajna aktualnost. Zakonodavac pretendira da daje zapovijedi koje po jasnoći i po trajanju nemaju premca u drugim serijama naloga i zabrana. Iako Dekalog nije astoričan, on pretendira da njegove norme imaju neprolaznu vrijednost, da nadilaze konkretnu situaciju i povijest. Riječ je o skupu bezvremenskih religioznih i moralnih načela ili zbiru nepromjenjivih i nezastarivih Božjih uputa³⁵. Dosljedno tome, dan u koji nam je podarena *Tora* ne može nikada postati dan prošlosti: onaj dan je ovaj dan, svaki dan. Toru, u kojem je god trenutku studirali ili čitali, trebamo osjećati „kao da je nama dan-danas data”³⁶. U stvari, Dekalog se obraća svakom čitatelju i sluša- telju na izravan način: s „ti”. Odatle njegova trajna vrijednost, vječni danas³⁷. Njegove zapovijedi vrijede za sva vremena. Jednako je aktualan danas kao i pred tri tisućljeća kad ga je Mojsije proglasio na Sinaju. To je valjda jedini zakon koji nikada nije i neće biti mijenjan. Tu činjenicu priznao je i Sigmund Freud, i to u eri najburnijeg evolucionizma (god. 1913). Taj njegov stav o nezastarivosti Dekaloga može se ovako sažeti: „Hebreji su preveli Mojsijevu lekciju u etičku i intelek- tualnu vrijednost koja nije podložna normi evolucije i koja će ostati u povijesti znak duhovnog 'izuzetka' ”³⁸. Dakle, kao izraz ispravne ljudske savjesti, zapo- vijedi Dekaloga ostaju nezastarive, trajno i posvuda vrijedne³⁹. Nešto slično „kao što prirodni zakoni vrijede u ovom materijalnom svijetu i ništa tijekom stoljeća ne gube od svoje vrijednosti, tako na području duha i morala zakon Božji tj. deset Božjih zapovijedi ništa ne izgubiše od svoje vrijednosti”⁴⁰.

---

34) Usp. A. PENNA, Deuteronomio, s. 115; G. AUZOU, Dalla servitù, 248.

35) Ta nepromjenjivost odnosi se na sadržaj zapovijedi. Razlozi i motivi trebaju se uvijek iznova prilagođavati različitim katehetskim situacijama.

36) Tanchuma, ur. M. Buber, II, 76.

37) G. AUZOU, Dalla servitù, 225 sl.

38) G. RAVASI, Esodo, 172 sl. Naime, 1913. god. kroz tri tjedna svaki dan je dolazio neki posjetilac u crkvu S. Pietro in vincoli i ostajao u tihoj meditaciji pred Michelan- gelovim „Mojsijem”. Bio je to otac psihoanalize Sigmund Freud. Iz te njegove medita- cije nastao je kasnije esej „Mojsije, njegov narod i monoteistička religija”, kojega smo glavnu misao saželi u navedenom citatu (usp. za sve: D. BAKAN, Freud e la tradizione mistica ebraica – Comunità –, Milano 1977). Taj esej je donesen i u knjizi „L'uomo Mosè e la religione monoteistica”, koju je izdala izdavačka kuća Boringhieri u Torinu 1977. godine.

39) Ciceron, slavni rimski govornik, ovako piše o savjesti: „Od toga zakona savjesti ne može nas osloboditi ni senat, ni javna vlast. Nije u tom pogledu drugačije u Rimu, a drugačije u Ateni. . . Nije drugačije danas, a drugačije će biti sutra” (Citirano prema: K. KARIN (ur.), Dobri pastir, Sarajevo 1973, 84 sl.)

40) K. KARIN, Nav. djelo, 48. Naime, iskustvo i znanost nam pokazuju da prirodni zakoni vrijede i danas jednako kao što su vrijedili i prije tisuće godina. Ništa nisu izgubili na suvremenosti!

6. Nerazdruživost religioznih i moralnih zapovijedi

Sv. Augustin prvi je počeo razlikovati dvije skupine zapovijedi u Dekalogu: 1) religiozne zapovijedi (to su prve tri zapovijedi Dekaloga koje uređuju čovjekov odnos s Bogom), i 2) moralne zapovijedi (ostalih sedam zapovijedi koje uređuju naše odnose s bližnjima). Zbog njegova autoriteta to se razlikovanje uvriježilo i ostalo sve do naših dana⁴¹. Istina je da se u Pismu kaže da su zapovijedi bile napisane na dvije ploče (Izl 34 i Pnz 5). Međutim, nigdje se u biblijskoj predaji ne kaže kako su zapovijedi bile raspoređene na tim dvjema pločama, odnosno koliko ih je bilo na jednoj a koliko na drugoj⁴². Ako je razlikovanje dviju skupina zapovijedi u Dekalogu i dozvoljeno, dijeljenje jednih od drugih – u smislu stvaranja dviju klasa zapovijedi – neutemeljeno je i opasno⁴³. Jedino što iz poretka zapovijedi možemo zaključiti jest to da se religiozne zapovijedi nalaze na početku, da tvore temelj za moralne obveze. Drugim riječima, moralne zapovijedi su teološki utemeljene, zasnivaju se na prvoj zapovijedi Dekaloga. Dakle, vertikalna dimenzija je prvotna i bazična; ona osvijetljuje i drži horizontalnu dimenziju, kako to lijepo pokazuje zanosna homilija u Pnz 6. Međutim, sve i priznajući da religiozne zapovijedi Dekaloga tvore temelj za moralne, to ne znači da su te potonje drugorazredne. Naprotiv, značajka je Dekaloga da i jedne i druge stavlja na istu razinu⁴⁴. U stvari, i religiozne i moralne zapovijedi predstavljaju se izričito kao zapovijedi Božje. Pripovijest o pločama, na kojima Bog urezuje svojim vlastitim prstom zapovijedi Dekaloga (Izl 24,12; Pnz 5,22), pokazuje na plastičan način božansko podrijetlo i autoritet i jednih i drugih zapovijedi. Dosljedno tome, prekršaj bilo koje od tih zapovijedi ujedno je i prekršaj protiv Boga. „Smrtni” grijesi te liste su takvi jer prouzrokuju smrt našeg odnosa s Bogom i s bližnjima, a ni bez jednog ni bez drugog odnosa ne može se živjeti istinski ljudski⁴⁵. U stvari, dubinska namjera zapovijedi, kako smo gore već vidjeli, sastoji se u tome da potakne ljubav prema Bogu i prema bližnjima. Ta dva vida ne mogu se stapati u jednu zapovijed. Dekalog nas uči da čovjek ne može ljubiti Boga odvojeno od bližnjega, od služenja bližnjemu; i obratno, ne može biti autentičnog služenja bližnjemu odvojeno od ljubavi prema Bogu. Dakle, važna značajka Dekaloga je tijesna povezanost između bazičnih religioznih zapovijedi i moralnih koje iza njih slijede.

41) Usp. A. PENNA, Deuteronomio, 111; W. BARCLAY, The Old Law, 2 sl.; J. E. PARK, Exodus, 980.

42) Kršćanski slikari obično stavljaju religiozne zapovijedi na jednu a moralne na drugu ploču.

43) Očito je da je Isus protiv takve diobe. To jasno proizlazi iz njegove formulacije dvostruke zapovijedi ljubavi u kojoj on sažima zapovijedi Dekaloga. Tu Isus drugi dio zapovijedi ljubavi („Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe”) uvodi s važnom opaskom: „A druga njoj jednaka” (Mt 22,37–39).

44) Usp. B. S. CHILDS, Exodus, 396; G. RAVASI, Esodo, 108.

45) Ljudski grijeh uvijek ima društvenu dimenziju, odnosi se i na nekoga drugoga. „Taj drugi će biti Bog ili bližnji, pojedinac ili pak neka zajednica . . . Kad bismo čovjeka mogli misliti kao nešto posve osamljeno, posve okrenuto samo prema sebi, ne bi bilo moguće govoriti o nekim moralnim normama, a ni o grijehu” (V. BAJSIĆ, Osobni grijeh i grijeh grupe, u: BS 1–2 – 1976 – 60).

Iz svega što smo gore iznijeli proizlazi da Bog drži poslušnost moralnim zapovijedima jednako važnom kao i poslušnost religioznim zapovijedima. Polazeći od činjenice da su i jedne i druge zapovijedi izraz volje Božje, njihovo opsluživanje pretvara se u bogoslužje, tj. povezano je s čašćenjem Boga⁴⁶. Moralno življenje je egzistencijalno čašćenje Boga, liturgija života. Istina, iz poretka zapovijedi proizlazi da Bogu treba dati prvo mjesto u našim dužnostima i u našem životu. Ljudi koji poznaju i priznaju Boga, poznavat će se i priznavati i međusobno. U stvari, moralne zapovijedi Dekaloga traže da se vjera u Boga utjelovi u ljubavi prema bližnjima⁴⁷; drugim riječima, zahtijevaju od vjernika duboko suglasje između vjere i života. Vjera bez djela ljubavi, bez čovjekoljublja ostaje mrtva i prazna. Ta nerazdruživost vjere i života, bitna je i važna značajka autentične biblijske religije. Bog Biblije je bitno etičan; on je Bog morala i moralnosti. Drugim riječima, on bezuvjetno traži poslušnost njegovoj volji. Upravo na tom moralnom području, koje uključuje čitava čovjeka, odlučuje se čovjek pred Bogom⁴⁸.

Značajna je i znakovita u tom pogledu odsutnost posebnih kulturnih zapovijedi u Dekalogu. Iz toga se može zaključiti da se posebni i jedinstveni vid odnosa Izraela s Bogom ne očituje prvenstveno na području kulta, nego u poslušnosti Bogu i njegovim zapovijedima koje se odnose na ljudsko ponašanje. U stvari, zapovijedi Dekaloga imaju izrazito moralni karakter. To znači da Izrael ostaje narod Božji ne snagom posebnih kulturnih čina, nego prihvaćajući i živeći moral koji je predložen u Dekalogu. Iz tih zapovijedi proizlazi da Bog traži od svog naroda odgovor na razini „profanog” života, posebno u odnosima s bližnjima⁴⁹.

Na temelju svega onoga što smo gore iznijeli proizlazi da su M. NOTH i R. De VAUX s pravom inzistirali na tome da u Izraelu ne postoji razlika između religioznog i moralnog zakona. Zapovijedi i jednoga i drugoga promatraju se kao sveta obveza, kao religiozna dužnost⁵⁰. Kao izraz volje Božje, i moralne i religiozne zapovijedi utisnute su u srce i savjest čovjeka.

7. Dekalog u interesu čovjeka

Zapovijedi Božje naređuju ljubav prema Bogu i ujedno poučavaju u pravednosti prema bližnjemu. Po njima je Bog „čovjeka pripravljao na prijateljstvo sa sobom i na slogu s bližnjim. A to je sve bilo na korist čovjeku samomu, jer Bog ništa nije bio potreban od čovjeka. Sve to čovjeka čini velikim . . . a samome

46) Usp. W. EICHRODT, *Theology*, 76; G. AUZOU, *Dalla servitù*, 226.

47) Smisao tih zapovijedi sažet je u Isusovim riječima: „Sve što želite da ljudi čine vama, činite i vi njima!” (Mt 7,12). Dakle, te zapovijedi potiču i podupiru društveno suživljenje.

48) H. SCHÜNGEL-STRAUMANN, *Decalogo*, 127 i 132. Odatle bi se dalo zaključiti da je čovjek, koji u svim trenucima i situacijama svoga života nastoji živjeti u skladu s moralnim zahtjevima Dekaloga, već teološki opredijeljen, pa makar on i govorio da ne vjeruje u Boga.

49) G. BARBAGLIO, *Decalogo*, 213; M. NOTH, *Esodo* (Paideia Editrice), Brescia 1977, 206.

50) Usp. J. McKENZIE, *Dizionario*, 541.

Bogu ništa ne pridaje, jer nije Bogu potrebna čovjekova ljubav"⁵¹. Bog Biblije nije nikakav tiranin ili satrap koji bi dao svoje zapovijedi da čovjeka sputava, muči ili iskušava. Ne, nego upravo protivno! Iz velike brige i ljubavi za čovjeka proizišle su te zapovijedi. One imaju za cilj da omoguće čovjeku puninu života i slobode, da ga osposobe za život dostojan čovjeka. Da ne bi živio bez usmjerenja, da ne bi putovao ovim svijetom bez kompasa⁵², Bog je čovjeku podario Dekalog. To je jedan od najljepših poklona koje je čovječanstvo ikada primilo.

Dakle, dobrota Božja je izvor iz kojeg potekoše njegove zapovijedi. Stoga je u našem vlastitom interesu da se pokoravamo tim zapovijedima. Naime, „što više bude ljudski život u skladu s tim zapovijedima, to će biti više pravde i sreće među ljudima! I obrnuto: što se više budu gazile i prezirale te Božje zapovijedi, to će biti i manje sreće, manje zadovoljstva, manje pravoga mira, manje pravde i radosti među ljudima!"⁵³. Koliko god to izgledalo paradoksalno, ipak je to tako. Da zapovijedi i zabrane, tj. zakoni, mogu biti u službi života, slobode i čovjekova boljitka, to nam pokazuje već opstojnost prirodnih zakona, svakidašnje iskustvo, a za zapovijedi Božje to potvrđuje izriječkom i sama riječ Božja.

Posvuda oko nas, u živoj i neživoj prirodi, opažamo strogu zakonitost i poštivanje izvjesnog reda. Mi to zovemo prirodnim zakonima. Njihovom snagom iz kaosa postao je kozmos. Stvoritelj je te zakone utisnuo u sva nerazumna stvorenja. I sva se ta stvorenja, bilo živa bilo neživa, neumoljivo pokoravaju tim zakonima. Kad bi samo u jednom trenutku prestali vrijediti ti zakoni, kozmos bi se istoga časa ponovno pretvorio u kaos⁵⁴. Ogromni napredak i razvoj čovječanstva bio je moguć baš zbog toga što je čovjek upoznao prirodne zakone i naučio ih sebi u korist primjenjivati. Čovjek ih se i danas treba pridržavati i s njima računati, inače svako nepridržavanje samo je njemu na štetu. Ulogu i zadaću koju u nerazumskom svijetu vrše prirodni zakoni, u razumskom i slobodnom ljudskom svijetu vrše zapovijedi Božje. U stvari, te zapovijedi su „prirodni” moralni zakon što ga je Bog upisao u srce svakog čovjeka. A svrha je tog zakona, kako smo već u više navrata istakli, da ispravno uredi čovjekov odnos s Bogom i s bližnjim. Međutim, za razliku od nerazumskih stvorenja, koja se nužno i neizbježno pokoravaju prirodnim zakonima, čovjeku je ostavljena sloboda da se može i ogriješiti o taj „prirodni” moralni zakon. Naravno, u tom slučaju čovjek preuzima i posljedice koje proistječu iz tog nepokoravanja. U stvari, „... čovjek ne može naći prave sreće, za kojom teži svim svojim bićem, ako ne poštuje zakone koje je Bog urezao u njegovu narav i koje on treba razborito i s ljubavlju opsluživati"⁵⁵. Polazeći s tog stajališta biskup Butler sasvim ispravno zaključuje: „Savjest i lju-

51) Sv. IRENEJ, *Adversus haereses*, u: LH II, 153.

52) Ps 119, koji je pohvala Božjem zakonu, pjeva o Dekalogu: „Tvoja riječ nozi je mojoj svjetiljka/ i svjetlo mojoj stazi” (r. 105).

53) K. KARIN (ur.), *Dobri pastir*, Sarajevo 1973, 45.

54) I to je bio razlog da je veliki njemački filozof i mislilac E. Kant uskliknuo: „Mene očaravaju dvije stvari: zvjezdano nebo nad nama i moralni zakon u nama”.

55) PAVAO VI, *Humanae vitae*, br. 31.

bav prema sebi upravljaju nas uvijek na isti način, pod uvjetom da nam je jasno što je naša istinska sreća. Dužnost i interes u tom slučaju savršeno se poklapaju”⁵⁶.

Ima ih koji drže da tamo gdje počinju zakoni, zapovijedi, zabrane i tome slično, da tamo zapravo prestaje život, da je tu ugrožena sloboda. Oni pod izlikom „slobode” ustaju protiv svih zakona. Međutim, takva borba za „slobodu” uvijek sa sobom donosi robovanje i smrt. Svakidašnje životno iskustvo bjelodano nam pokazuje da nije svaka „sloboda” životvorna i konstruktivna, nego da može postati razorna i smrtonosna za pojedinca i ljudsku zajednicu. Svima nam je jasno, npr., da bi se promet na našim ulicama i cestama pretvorio ubrzo u kaos ako sudionici prometa ne bi poštivali prometne znakove i propise. Svaki dan bi bilo bezbroj prometnih nesreća. U stvari, promet se i ne bi mogao odvijati. To znači da prometni znakovi i propisi nisu tu da sputaju našu slobodu, nego da zaštite život i sigurnost ljudi, da služe čovjekovu dobru⁵⁷. Ne smijemo ih stoga tumačiti kao izraz volje nekakvog tiranina koji želi vladati nad drugim ljudima i ograničiti njihovu slobodu, nego kao izraz brige za čovjeka. Tako treba shvaćati i Božje zapovijedi, jer one to i jesu: date su za naše dobro i za dobro čitava čovječanstva⁵⁸. Jasno nam je, nadalje, da jedan uljuđeni narod ne može opstojati kao narod ako nema zakona. To vrijedi i za Božji narod. Dekalog je pretvorio Izraela iz gomile u narod Božji. Ako se odbace zapovijedi Dekaloga, dolazi do obrnutog procesa: narod se Božji rastače. Zapovijedi su Božje, dakle, pravila života za svaku ljudsku zajednicu koja želi živjeti u skladu s ljudskim dostojanstvom. Ako mislimo da naši osobni egoistički interesi trebaju imati apsolutnu prednost u svakoj prilici, što je u protivnosti s duhom Dekaloga, onda ćemo stići do onog stanja koje Thomas Hobbes (1588–1679) opisuje kao „stanje naravi”: „Svijet lišen umjetnosti, književnosti, društva; još gore, svijet sačinjen od straha i nasilnih smrti, u kojemu čovjek ne bi bio doli malo biće, bijedno i zlo”⁵⁹.

---

56) W. E. GLADSTONE (ur.), *The Works of Joseph Butler*, Oxford 1896, 25 i 76.

57) Usp. W. BARCLAY, *The Old Law*, 1. Čovjek može srljati kroz crveno svjetlo na raskrižjima, ali time izlaže smrtnoj opasnosti sebe i druge.

58) Te zapovijedi se mogu usporediti s opomenama koje brižni otac upravlja svome djetetu: „Dijete, nemoj to činiti! Dijete, učini to!” Otac to ne čini da bi djetetu pokazao svoju vlast nad njim, nego jer ga ljubi, jer mu želi dobro. I Bog je svoje zapovijedi izdao radi čovjekova dobra. Ali on hoće da se to dobro ostvari čovjekovom suradnjom, a ne da nastupi jednostavno kao nebesko čudo. U stvari, živeći u skladu s uputama Dekaloga, čovjek surađuje na ostvarivanju pravoga života, istinske slobode, sreće i mira (usp. H. SCHÜNGEL–STRAUMANN, *Decalogo*, 136).

59) T. HOBBS, *Leviathan* (1651), I, c. 13; citirano prema: A. J. HESCHEL, *Passione di verità* (Rusconi), Milano 1977, s. 105. – „Kada se trči za zadovoljenjem svake nagonске težnje . . ., to onda nije sloboda . . . Oboljeli čovjek ponaša se ne kako hoće, nego kako mora, nošen dinamikom svojih psihopatoloških procesa. Sloboda se nalazi tek onda kada silinu nagonских težnji uspijemo usmjeriti i realizirati ostvarujući osobnost kakvu smo odabrali slobodnom voljom” (V. KARLOVIĆ –ur.–, *Dobri pastir*, Sarajevo 1979, 91).

Kao stvorenje Božje čovjek ima određeni cilj, posebno određenje. On osjeća sunaravnu potrebu da teži prema tome cilju, da ga ostvari. A da bi mogao taj cilj postići, mora poštivati zakone koji su upisani u njegovu narav. Dakle, ti mu zakoni nisu nametnuti izvana. Oni su izraz dubinskih težnji i potreba same ljudske naravi. Izvan pokoravanja tim zakonima, nema za čovjeka istinskog ostvarenja, a time ni sreće ni mira. Bog je Dekalogom želio čovjeku posvijestiti te zakone. Tu se Božje zapovijedi pokazuju kao putokaz autentičnoga ljudskog življenja, kao put puninskog čovjekova ostvarenja. Gdje se te zapovijedi opslužuju, tu počinje kraljevstvo ljubavi Božje i kraljevstvo ljubavi prema bližnjemu, a to je jedino ozračje u kome čovjek može normalno rasti i dostići svoj puni uzrast.

Zapovijedi Dekaloga štite istodobno čovjeka pred prodorom razornih sila. U tom smislu one su vrsta nasipa protiv prijetećeg kaosa u međuljudskim odnosima⁶⁰. U stvari, odsutnost Boga i njegovih zapovijedi nosi sa sobom egzistencijalni kaos, opustošenje čovjeka i njegovih snova⁶¹. Sve nam to pokazuje da su zapovijedi Božje putokaz koji nas upućuje na pravi put i istodobno čuva od stranputica koje bi nas mogle odvesti u propast; usmjeravaju nas na put sreće, radosti, mira, pravednosti i spasenja. Kadre su da čovjeka učine pravim djetetom Božjim, bratom svakom čovjeku i gospodarom nad samim sobom i svojim strastima. Imajući sve to u vidu, moramo kazati da su to „upute koje čovjeka spasavaju, a ne upute koje čovjeka sputavaju”⁶². Ako promislimo što bi se sve zbilo na zemlji kada bi te zapovijedi bile proglašene nevažećima, onda sa starozavjetnim mudracom moramo priznati da su te zapovijedi doista „zakon života i spoznaje” (Sirah 45,5).

Da zapovijedi Dekaloga nisu sputavanje slobode i teret čovjeku, nego milosni dar Božji koji pokazuje put života, ljubavi i radosti, i koji služi kao opomena protiv grijeha koji vodi u smrt, u to su sveti pisci bili duboko osvjedočeni. To dolazi na vidjelo u mnogim biblijskim tekstovima. Mi ovdje, primjera radi, donosimo samo najvažnije izjave. Pisac knjige Ponovljenog zakona, čovjek koji se posebice bavio teologijom Božjih zapovijedi, izričito kaže da su te zapovijedi date radi čovjekova dobra. On doslovce piše: „Drži Jahvine zapovijedi i njegove zakone što ti ih danas za tvoje dobro dajem” (Pnz 10,13). Isti taj čovjek nam jamči da će nas opsluživanje Božjih zapovijedi dovesti u zemlju slobode i blagoslova, slikovito rečeno: u zemlju u kojoj „teku mlijeko i med” (usp. Pnz 8,1; 6,17–19). Dakle, ljubiti Boga i držati njegove zapovijedi — to je pravi život i blagoslov za čovjeka (Pnz 6,4–9; 30,19–20); i obrnuto, napustiti Boga i odbaciti njegove zapovijedi — to je smrt i prokletstvo (Pnz 8,11–20; 28,15–68; 30,15–20). O našem stavu prema tim zapovijedima, dakle, odlučuje se sreća ili nesreća (Pnz 5,29), život ili

60) Usp. C. ELFRIEDE (ur.), *Erzählbuch*, 8 sl.; B. S. CHILDS, *Exodus*, 483; A. SALAS, *Catechismo Biblico*, 263.

61) Polazeći od tih posljedica koje grijeh proizvodi u čovjeku i ljudskoj zajednici, sv. Pavao s pravom napisao: „Zakon je bez sumnje svet, a zapovijed i sveta, i pravedna i dobra” (Rim 7,12).

62) G. WEBER, *Die zehn Gebote*, 15.

smrt, blagoslov ili prokletstvo. To potonje dolazi posebno do izražaja u središnjem tekstu za taj nauk, gdje čitamo: „Nudim vam danas blagoslov i prokletstvo: blagoslov, budete li slušali zapovijedi Jahve, Boga svoga, koje vam danas dajem; a prokletstvo, ne budete li slušali zapovijedi Jahve, Boga svoga, nego sađete s puta koji vam danas određujem te pođete za drugim bogovima” (Pnz 11,26–28). Imajući sve to u vidu, naš autor se s ponosom pita: „Koji je to narod tako velik da bi imao zakone i uredbe pravedne kao što je sav ovaj zakon koji vam ja danas iznosim?” (Pnz 4,8).

S takvim shvaćanjem i tumačenjem Božjeg zakona potpuno je suglasan i prorok Izaija. To nedvosmisleno proizlazi iz slijedećega njegova teksta: „Ja, Jahve, Bog tvoj, /tvojem dobru te učim,/ vodim te putem kojim ti je ići. / O da si pazio na zapovijedi moje,/ kao rijeka sreća bi tvoja bila, a pravda tvoja kao morski valovi!” (Iz 48,17–18). Zbog svega toga, nije ni slučajno ni čudno da je najduži psalam starozavjetnog psaltira pohvala Božjem zakonu. Autor se tu naprosto ne može nahvaliti Božjih zapovijedi. Pisac tog psalma (Ps 119) služi se sa 176 različitih slika da izrazi svoju radost i zahvalnost Bogu za taj dragocjeni dar Zakona i da iskaže što taj Zakon za nj znači. Iz te pregoleme riznice uzimamo samo nekoliko izričaja, koji nam nedvosmisleno omogućuju uvid u njegovo shvaćanje uloge Božjih zapovijedi. Očito, te zapovijedi za nj nisu teret i tegoba, nego izvor radosti: „Uživat ću u pravilima tvojim” (Ps 119,16). Za tog religioznog Hebreja zapovijedi su izvor udivljenja. Zato prosi Gospodina: „Otvori oči moje,/ da gledam divote tvoga Zakona” (r. 18). One su mu sigurni savjetnici: „Tvoja su pravila moji savjetnici” (r. 24). Njihovom snagom Psalmist pretvara svoj život u pjesmu: „Tvoje su mi naredbe pjesma/ u zemlji kojom putujem (r. 54). On ne nalazi ništa dragocjenije od tog Zakona: „Draži mi je Zakon usta tvojih/ no tisuće zlatnika i srebrnika” (r. 72). Te zapovijedi podaruju čovjeku život: „Naredaba tvojih neću zaboraviti do vijeka, / jer po njima ti me oživljavaš” (r. 93); one čovjeka urazumljuju: „Po tvojim naredbama postajem razuman” (r. 104); osvjetljavaju čovjeku životnu stazu: „Tvoja riječ nozi je mojoj svjetiljka / i svjetlo mojoj stazi” (r. 105). Na temelju svega toga Psalmist zaključuje: „Koji tvoj zakon ljube, velik mir uživaju, / ni o što se oni ne spotiču” (r. 165).

Iz svega što smo gore iznijeli jasno proizlazi da su zapovijedi Božje u interesu čovjeka i njegova dobra. I Isus je to nedvosmisleno potvrdio kad je svečano izjavio: „Subota je stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote!” (Mk 2,27)⁶³. Cilj je Tore da „dadne život Izraelu u ovom i u budućem svijetu”⁶⁴. Dosljedno tome, opsluživanje Božjih zapovijedi podaruje čovjeku radost, sreću, mir i pravu slobodu⁶⁵; drugim riječima, omogućuje mu život u punini. I obratno,

63) Tu nam je Isus ostavio vrlo važni hermeneutski princip za tumačenje Božjih zapovijedi. Odatle proizlazi da „treba žrtvovati zapovijedi iz ljubavi prema čovjeku radije nego žrtvovati čovjeka iz ljubavi prema zapovijedima” (A. J. HESCHEL, II Sabato – Rusconi–, Milano 1972, 29).

64) OTZAR HA-GHEONIM, Joma, 30 i 32 (citirano prema: A. J. HESCHEL, II Sabato, 29).

65) To svakoga dana iznova iskusujemo. Uvidamo i osjećamo da se doista isplati živjeti u

svako preziranje tih zapovijedi narušava ljudsku sreću i radost, osiromašuje čovjeka. Tu biva jasno da nešto nije dobro zato što je naređeno, nego je naređeno zato što je u sebi dobro, jer koristi čovjekovu očovječenju i istinskom ostvarenju. I obrnuto, nešto nije zlo zato što je zabranjeno, nego je zabranjeno zato što je zlo u sebi, jer škodi čovjekovu očovječenju i puninskom ostvarenju⁶⁶. Polazeći s tog stajališta, sv. Toma sasvim ispravno primjećuje: „Boga možemo uvrijediti samo tako da radimo protiv svoga dobra”⁶⁷. Dakle, svaki grijeh (prekršaj Božjih zapovijedi) nosi sa sobom razorne i smrtonosne posljedice za čovjeka. Biblija tu istinu opetovano ističe kad daje do znanja čovjeku da će se njegov grijeh oboriti na njegovu vlastitu glavu. To znači da je svaki grijeh teško osiromašenje za čovjeka, njegov veliki promašaj⁶⁸.

Bog nas po svojoj riječi želi uvjeriti da je prihvaćanje Božjih zapovijedi uvjet božanskog očovječenja čovjeka i čovjekova istinskog ostvarenja. Međutim, čovjek je, kao pravo dijete svojih praroditelja, uvijek u napasti da posumnja u istinitost tog nauka. On se boji da mu prihvaćanje Božjih zapovijedi i život po njima ne sputa slobodu i ne učini život na zemlji sušičavim i anemičnim. Stoga je u trajnoj napasti da se postavi namjesto Boga s nezavisnom odlukom koja se ne obazire na Božje zapovijedi. U stvari, tu se nalazi bit prvoga i svakoga ljudskog grijeha. Naime, čovjek se nije htio podvrći božanskoj normi, nego je sam na svoju ruku htio odlučiti što je za nj dobro a što zlo; želio je biti posve neovisan o Bogu, izvući se ispod njegova gospodstva i autoriteta te odlučivati posve sam neovisno o bilo kakvoj normi odozgo. Drugim riječima, čovjek je htio biti samome sebi Bog (Post 2,17; 3,3. 11. 17)⁶⁹. „Bit ćete kao bogovi koji raspoznaju dobro i zlo!”

---

skladu s Božjim zapovijedima! Često već i na ovome svijetu primamo za to stotstruku nagradu! Čovjek osjeti sreću i nepomućenu radost kad je učinio drugoga sretnim, kad je napravio kakvo dobro djelo, kad je ostao vjeran svojoj savjesti, svome Bogu i njegovim zapovijedima. Tek tada razotkriva istinitost psalmistovih riječi: „Sretan je čovjek koji se boji Gospodina i koji uživa u naredbama njegovim!” (Ps 111,1).

- 66) Tu misao možemo vrlo lijepo projasniti jednom slikom iz svakidašnjeg života. Na stupu s visokim naponom, npr., stoji upozorenje: „Visoki napon! Opasno po život!” Ako se netko, unatoč tom upozorenju približi tom stupu i dođe u dodir sa strujnim krugom on će poginuti ne zato što je prekršio zapovijed, nego zato što je ušao u zonu smrti. U stvari, to upozorenje je bilo napisano da ga zaštiti od te opasnosti, a ne da ga sputa u njegovoj slobodi. — Posrijedi je vrlo važni pastoralni momenat! Ako ne uspijemo osvjedočiti u to one kojima naviještamo biblijski moralni nauk, onda će sve naše zabrane i opomene ostati bez dubljeg ploda.
- 67) Sv. TOMA, C. Gent. III, 122: „Non enim Deus a nobis offenditur nisi ex eo quod contra nostrum bonum agimus”.
- 68) Od svih termina kojima se Biblija služi za označavanje grijeha „najčešće se upotrebljava izraz hata koji znači: promašiti cilj, pogriješiti put, izgubiti se, skrenuti s prava puta. Ako imamo pred očima činjenicu da je cilj čovjekov. . . jedino Boga naći i s njime se združiti, onda je najistinskiji smisao čovjekova života tražiti i naći Boga te se s njime zauvijek združiti. . . To promašiti znači zgriješiti” (A. REBIĆ, Grijeh, zakon i oslobođenje u SZ i u židovstvu, u: BS 1–2 –1976– 24).
- 69) Usp. A. REBIĆ, Biblijska prapovijest (KS), Zagreb 21970, 142–145. Čovjek čak poduzima aktivnu borbu protiv Boga želeći Boga skinuti s božanskog prijestolja te sebe na nj postaviti (usp. gradnja kule babilonske: Post 11).

(Post 3,5) – to je čovjekova odiskonska napast koja ostaje trajno aktualna⁷⁰. Ali kad se čovjek počne tako ponašati pred svojim Stvoriteljem, onda on brzo iskusi ono što su iskusili i prvi ljudi: da 'su goli' (Post 3,7); drukčije rečeno, uviđaju da su opljačkani, ranjeni, siromašni i bijedni bez Boga (usp. Lk 15,11–32). Odbacujući Boga i njegove zapovijedi, tj. griješeći, čovjek uvodi prokletstvo i smrt gdje je Bog htio blagoslov i život. U stvari, grijeh je odsutnost Božja iz duše, iz života, iz ljudskih odnosa. To je odsutnost istine, ljubavi, zajedništva u radosti; to je odsutnost pravednosti, mira i slobode. Zato je i zavodnik na grijeh – Sotona nazvan Upropastiteljem (Otk 9,11), „čovjekoubojicom od početka” (Iv 8,44). Sve nas to ovlašćuje da i danas, pokazujući prstom na Dekalog, zajedno s prorokom kažemo: „Objavljeno ti je, čovječe, što je dobro, što Gospodin traži od tebe: samo činiti pravicu, milosrđe ljubiti i smjerno sa svojim Bogom hoditi” (Mih 6,8). To je put čovjekova puninskog ostvarenja i istinskog usrećenja.

8. Dekalog u sklopu knjige Izlaska

Iz konteksta u kome se Dekalog nalazi utkan u knjizi Izlaska proizlazi da je on put slobode i program života u duhu Saveza.

a) Put slobode

Unatoč literarnoj kompleksnosti i različitosti tema koje se pojavljuju u knjizi Izlaska, jedna snažna misao uspjela je sve te raznorodne elemente ujediniti u jednu monolitnu knjigu. Ta misao, koja se kao crvena nit provlači kroz cijelu knjigu, jest – oslobođenje jednog naroda iz ropstva da bi mogao služiti Bogu u slobodi, istini i ljubavi⁷¹. Poslije tog događaja Bog za Židova neće biti više samo „Bog Abrahama, Izaka i Jakova” (Izl 3,6; usp. Mt 22,32), nego „Jahve koji nas je izveo iz zemlje Egipta, iz kuće ropstva” (Izl 20,2). Izlazak je, dakle, pjesma Bogu osloboditelju, Bogu koji kida ropske lance i izvodi čovjeka na slobodu; Bogu Pashe: prijelaza iz Egipta u Obećanu Zemlju, iz zemlje ropstva u zemlju slobode. U stvari, iz događaja koji se tu opisuju jasno proizlazi da je biblijski Bog Bog slobode i da želi učiniti ljude dionicima te slobode⁷². Dosljedno tome, on je na strani svih onih koji su lišeni slobode; solidaran je sa svakim ljudskim pokušajem koji ide za tim da istinski oslobodi čovjeka na svim područjima i razinama. Svi oni koji se trude na tom oslobađanju čovjeka, mogu biti sigurni da je Bog s njima, da ih on predvodi, da im je zaštitnik. Nije slučajno, stoga, da je knjiga Izlaska postala sveti tekst oslobodilačkih stremljenja u krilu Crkve i na široj ljudskoj razini. U njoj nalaze nadahnuće i utemeljenje suvremena „teologija oslobo-

-
- 70) Pred tim trajno prijetećim titanizmom prorok opominje: „Jao onima koji zlo dobrim nazivaju, a dobro zlom, koji od tame svjetlo prave a od svjetlosti tamu, koji gorko slatkim čine, a slatko gorkim” (Iz 5,20; usp. Am 5,14–15; Sir 17,6).
- 71) Usp. G. AUZOU, *Dalla servitù*, 8; G. RAVASI, *Esodo*, 149.
- 72) Usp. M. BUBER, *Gog e Magog*, Milano 1964, 60. U čovjekovoj težnji za posvemašnjom slobodom očituje se istodobno njegova glad za beskonačnim i apsolutnim, što je izraz njegove bogosličnosti.

denja" i „politička teologija”⁷³. Tu imaju također svoje izvorište „teologija nade” i „revolucija nade”. U stvari, Izlazak je bio odskočna daska za razmišljanja G. Marcel-a u njegovu djelu „*Homo viator*”, u kojem taj francuski filozof duhovnog usmjerenja pokušava udariti temelje za metafiziku nade⁷⁴. Na tom važnom biblijskom djelu nadahnuo se i E. Fromm pišući svoje djelo „*Revolucija nade*”⁷⁵. Polazeći prvenstveno od knjige Izlaska, marksist Ernst Bloch priznaje da Biblija krije u sebi neizmjernu revolucionarno-utopijsku snagu koju treba osloboditi i iskoristiti. Znakovito je u tom pogledu da njegovo poznato djelo „*Ateizam u kršćanstvu*” nosi kao podnaslov „*Za religiju Izlaska i Kraljevstva*”⁷⁶. Sve nam to pokazuje da je Izlazak postao simbol oslobođenja čovjeka na svim razinama i pod svim vidovima⁷⁷. Ako je, dakle, čitava knjiga Izlaska u službi oslobođenja čovjeka, onda i njezin središnji dio, tj. Dekalog⁷⁸, mora služiti toj istoj svrsi. Shvatiti Dekalog kao ograničenje ili sputavanje čovjekove slobode, bilo bi potpuno protivno onome što je želio postići autor uklapajući taj čuveni tekst u ovo kapitalno biblijsko djelo⁷⁹. Po njemu su, naime, zapovijedi Dekaloga najjasnije upute za novi život slobode. Doduše, one grade nasipe i brane, ali ne da unište potencijalnu energiju ljudske slobode nego da je kanaliziraju i pozitivno usmjere⁸⁰. S pravom se, stoga, u Talmudu veli: „Sloboda je urezana u ploče Zakona”⁸¹.

- 73) Polazeći od knjige Izlaska, i jedna i druga poistovjećuju 'spasenje' i 'oslobođenje'. Biblijsku utemeljenost takvoga stava potvrdio je izrijekom i Pavao VI. Evo što on veli: „Tema oslobođenja danas je vrlo plodna za proučavanje i razmatranje kršćanskog gledanja na religijsku sudbinu čovječanstva. Širina i dubina te teme dolazi od činjenice što se pojam oslobođenja poistovjećuje s pojmom spasenja. I tako biva shvatljivo kako se može govoriti o teologiji oslobođenja” (PAVAO VI, Bog osloboditelj—spasenje je oslobođenje, u: Glas Koncila od 11. kolovoza 1974, br. 16, 3). — Za prikaz teologije oslobođenja i različitih političkih teologija, njihovih korijena i programa, vidi: A. FIERRO, *Introduzione alle teologie politiche* (Cittadella), Assisi 1977. Kao klasični tekstovi za ta nova teološka strujanja uzimaju se: J. MOLTSMANN, *Linguaggio della liberazione* (Queriniana), Brescia 1973; G. GUTIERREZ, *Teologia della liberazione* (Queriniana), Brescia 1972; H. ASSMANN, *Teologia della prassi di liberazione* (Cittadella), Assisi 1974. Svi se ti autori slažu da stranice Izlaska ne samo odobravaju nego i aktivno potiču i pozivaju čovjeka da polomi okove različitih vrsta robovanja, da bi tako mogao živjeti svoje čovječstvo i svoju vjeru u punini.
- 74) G. MARCEL, *Homo viator* (Borla), Rim 1980; usp. također J. MOLTSMANN, *Teologia della speranza* (Queriniana), Brescia 1970.
- 75) E. FROMM, *La rivoluzione della speranza*, Milano 1959.
- 76) E. BLOCH, *Ateizam u kršćanstvu* (Naprijed), Zagreb 1986. Podnaslov u originalu, kojega nema u prijevodu, glasi: „Zur Religion des Exodus und des Reiches”.
- 77) Budući da je Bog stvorio čovjeka kao slobodno biće, izlazak-oslobođenje je izraz stvaranja (usp. G. RAVASI, *Esodo*, 166 sl.).
- 78) Knjiga Izlaska ima 40 poglavlja, a Dekalog se nalazi u dvadesetome poglavlju. Dakle, nalazi se u srcu toga važnog biblijskog djela, tvori njegovu jezgru.
- 79) Svi tumači Biblije priznaju da je poznavanje knjige Izlaska neophodno da bi se moglo razumjeti sve ostale biblijske knjige.
- 80) I brane na našim hidrocentralama nemaju za cilj da unište potencijalnu energiju naših rijeka, nego da je na najbolji mogući način iskoriste. Bez kanaliziranja i ukroćivanja njihová toka, one nam ne bi svijetlile, ne bi nas grijale, ne bi nam davale tako potrebnu energiju.
- 81) Citirano prema: S. RENDIĆ, *Papa u rimskoj sinagogi*, u: Glas Koncila od 27. travnja

Knjiga Izlaska opisuje, kako smo gore vidjeli, oslobođenje iz zemlje ropstva i put prema Obećanoj Zemlji, prema zemlji slobode, zemlji u kojoj „teče mlijeko i med” (Izl 3,8; Pnz 8,7). Međutim, to nije samo epsko slavljenje jednog prošlog događaja; to je stvarnost koja ostaje trajno aktualna u životu svakog čovjeka-vjernika i svake ljudske zajednice. Da se bolje shvati trajna vrijednost iskustva „Izlaska”, treba poći od središnjeg termina u toj knjizi, a to je: *izlazak-izići („jaca”)*. U stvari, taj termin je mnogoznačan i sposoban da se uvijek iznova utjelovljuje u novim situacijama i iskustvima kroz koje čovjek u svojoj povijesti prolazi. Može imati egzistencijalnu i političku dimenziju, i u tom slučaju „izlazak” se poistovjećuje s „oslobođenjem”. Na religioznoj razini taj termin može označavati obraćenje, tj. prijelaz iz tame nevjere u ozračje vjere, iz robovanja grijehu u stanje „slobode djece Božje” (Rim 8,21). Ukratko, „Izlazak” je postao jednostavno simbol čovjekova posvemašnjeg oslobođenja. Osim toga, svijest da se osloboditeljska akcija Božja nikada ne gasi nego da se uvijek iznova aktivira u vrtlogu kontradikcija ljudske povijesti omogućila je trajnu aktualizaciju ideje „Izlaska”, čežnje i nade za slobodom. Tako Deuteroizaija vidi aktualizaciju Izlaska u Božjem spasonosnom zahvatu kojim je Izraelce oslobodio iz babilonskog sužanjsva (Iz 43,14–21). A novozavjetni su pisci, služeći se kategorijama „izlaska”, protumačili Kristovo otkupiteljsko djelo kao treći i konačni izlazak prema punoj slobodi kraljevstva Božjega (usp. Lk 9,31; Mt 2,13–23; 5,1; Iv 1,29; 3,14–15; 6,22–59)⁸². Ipak, svima nam je jasno da ni u toj novoj ekonomiji spasenja narod

---

1986. 5. Odatle proizlazi da je istinski slobodan samo onaj čovjek koji je kadar živjeti u skladu s načelima Dekaloga. I obrnuto, ako netko svoju slobodu živi u protivnosti s tim načelima, onda ta sloboda postaje razorna i smrtonosna za dotičnog čovjeka i zajednicu u kojoj živi. – Smatram korisnim donijeti ovdje neke refleksije Juana Ariasa o autentičnoj slobodi za koju nas odgaja i osposobljava Biblija, makar nisu temeljene izravno na tekstu Dekaloga. Evo ukratko kako on razmišlja: „Slobodan sam kada me reže bol, a neki nutarnji glas viče: sad uskrsavaš! . . . Slobodan sam kad je smrt za mene samo prelaz k punini života. . . Slobodan sam kad nema cijene mojoj slobodi. Slobodan sam kad je ljubav moj jedini zakon. Slobodan sam kad se znam darivati drugima, a da ih pri tom ne zarobim. . . Slobodan sam kad tlačiteljima ustrajno opetujem: Ne! Pa bilo to i pri ljubljanim ustima uz čelik bojnih kola. Slobodan sam kad i u tamnici nastavljam isticati svoje pravo slobode. Slobodan sam kad svaki put uvjerljivo i uz opasnost branim slobodu drugih. . . Slobodan sam kad i u siromaštvu dajem prednost svojoj slobodi pred tuđim novcem. Slobodan sam kad vjerujem da je moj Bog veći od mogjega grijeha. . . Slobodan sam kad me udaraju, jer tvrdim da je Bog sloboda i da Bog osuđuje tlačitelje i izrabljivače slobode bilo koga. . . Slobodan sam kad se stidim robovanja moga blišnjega. Slobodan sam kad prihvaćam druge onakvima kakvi jesu, a ne kako bih ja htio da budu. Slobodan sam ako se mogu odreći svojih prava. . . Slobodan sam kad živim u nekoj zajednici gdje osoba više vrijedi od struktura. . . Slobodan sam kad u svakoj ponudenoj situaciji odabirem što mi većma pridonosi da budem osoba, a ne što mi se mili ili godi. . . Blago slobodnima jer će baštiniti zemlju!” (Citirano prema: V. KARLOVIĆ -ur., Dobri pastir, Sarajevo 1976, 147–149).

- 82) Nema sumnje da Mateja, kad opisuje Isusove kušnje (Mt 4,1–11), vodi misao na kušnje Izraela u pustinji. Simbolika Izlaska je očito nazočna i u opisu Posljednje večere (usp. za sve: J. DUPONT, Le tentazioni di Gesù nel deserto –Paideia–, Brescia 1970; D. MOLLAT, Apocalisse e Esodo, u: Atti della XVII settimana Biblica Italiana –Paideia–, Brescia 1964, 345–361; G. RAVASI, Esodo, 159–161).

Bozji nije završio proces oslobođenja. On još poznaje ropstva, otuđenja, devijacije, privlačnost idola, strahove, zle strasti, zamke vlastitog srca, tromosti, grijeha (usp. Rim 1-8). S pravom stoga Moltmann definira Crkvu kao „zajednicu u Izlasku”⁸³. To znači da i taj novi izabrani narod prolazi kroz slična iskustva kroz koja je prošao i Izrael na putu iz Egipta u Obećanu Zemlju, na prijelazu iz ropstva u slobodu. Dakle, mi se trajno nalazimo na putu prema zemlji u kojoj ćemo biti slobodni, u kojoj ćemo biti sretni, u kojoj ćemo biti ljudi. Koji putovi vode u tu zemlju? Mnogi putevi su slijepe ulice; mnogi putovi su stranputice: oni vode u ropstvo, a ne u slobodu. Pred tri tisuće godina jedan narod je bio na putu iz ropstva prema slobodi. Upute koje je Bog tom prigodom dao tome narodu, čovječanstvo nije nikada zaboravilo. U stvari, uspostavilo se da su one ispravne i dobre za čovjeka. To su Božje zapovijedi. Već tri tisuće godina one su sigurni putokaz prema zemlji prave slobode i oplemenjenog čovjštva. Ali, kako taj put u slobodu prolazi neizostavno kroz pustinju,⁸⁴ što bjelodano potvrđuje biblijski Izlazak, on nužno uključuje borbu koja može obeshrabriti i umoriti unatoč poticajnosti i zamamnosti „mlijeka i meda slobode”⁸⁵. Dosljedno tome, da bi se izašlo iz zemlje ropstva i stiglo u zemlju slobode, nije dovoljno imati kartu obećane zemlje i rute koje vode prema njoj. Povijesni Izlazak nam pokazuje da je za to potrebna Božja pomoć, Božje vodstvo.

83) J. MOLTSMANN, *La teologia della speranza*, 418. Na istom mjestu piše da „kršćanstvo treba pokušati 'izlazak' i promatrati svoju socijalnu ulogu kao novo babilonsko sužanštvo”.

84) Povijest spasenja općenito, a i knjiga Izlaska posebno, pokazuje da Bog pripušta da čovjek iskusi gorki okus svoje tjeskobe i nemoći. Međutim, Bog to ne čini da bi čovjeka ponizio ili ga učinio malodušnim i tjeskobnim, nego da bi ga priveo bliže k sebi, da bi ga učinio dionikom svoje svemoći, svog optimizma, svoje nade, svoje budućnosti i svoje božanske slobode; drugim riječima, to provođenje kroz 'pustinju' ima za cilj da čovjeka uvede u zemlju slobode, u zemlju u kojoj „teče mlijeko i med” (Izl 3,8). Dosljedno tome, Biblija nas poziva i potiče da razotkrivamo i prepoznamo Božje milosne pohode ne samo u našim uspjesima i pobjedama, nego i u teškim životnim nedaćama, u 'neuspjesima', bolestima, napuštenostima, itd. Upravo ta potonja iskustva pružaju čovjeku priliku da postane pravi i zreli vjernik, onaj koji svu svoju sigurnost i moć postavlja u Boga. Tek u takvim trenucima čovjek može razotkriti i iskusiti da u njegovu životu sve ovisi o Bogu (Izl 17,5). To je razlog zašto Amos, Hošea i Jeremija, a i drugi proroci, tumače pozitivno iskustvo pustinje. Ona može postati mjesto intimnog dijaloga s Bogom, trenutak zaruka Boga i njegova naroda, izvor neuništive nade. To posebno dolazi do izražaja u slijedećim recima iz Hošeine knjige gdje čitamo: „Stoga ću je, evo, primamiti, / odvesti je u pustinju / i njenu progovoriti srcu. / I vratit ću joj ondje njene vinograde, / i od doline ću akorske (Akor, hebr. =nesreća) učiniti vrata nade” (Hoš 2,16-17). Prolazak kroz pustinju je novicijat, životna kušnja čovjekova posvećenja i oslobođenja. Bog, dakle, provodi čovjeka kroz osamu 'pustinje' ne da bi ga osiromašio, nego da bi ga obogatio (usp. G. AUZOU, *Dalla servitù*, 146).

85) Tako Izrael, putnik prema slobodi, u jednom trenutku veli: „Ne možemo ići na onaj narod, jer je jači od nas” (Br 13,31). Ta umornost i nepovjerenje u Božju riječ očituje se i u slijedećim provokativnim pitanjima: „Zašto si nas iz Egipta izveo? Zar da nas žedom pomoriš?” (Izl 17,3); „Zar ti nismo rekli baš ovo u Egiptu: pusti nas! Služit ćemo Egipćane! Bolje nam je i njih služiti nego u pustinji poginuti” (Izl 14,12). U tom mrmljanju izražava se nostalgija za prošlošću („lonci s mesom”: Izl 16,3) i strah da se riskira za Božju budućnost (usp. i Ps 106).

Povijest izabranog naroda, a i naše vlastito iskustvo, pokazuju da postoji i obrnuti proces od „izlaska”: to je gubitak slobode i povratak u ropstvo. U stvari, kada je čovjek jednom stigao u zemlju slobode, postoji uvijek opasnost povratka u „Egipat”, u zemlju ropstva. To se događa kad čovjek ostavi pravoga Boga a klanja se različitim kumirima; kad druge sprečava da budu u punini oni sami, tj. kad se opredijeli živjeti protivno zahtjevima Dekaloga⁸⁶. Dakle, dokle god čovjek živi na zemlji, on je podložan trajnom dinamizmu, zahtjevu neprestanog prevladavanja; ne može se nikada vezati za staro, vjerovati da se stiglo na kraj; život je putovanje, rast, povijest; to je avantura, ali avantura vjere. U tom dinamičkom procesu čovjek je pozvan da uvijek iznova lomi okove ropstva u sebi i oko sebe, da radi na tome da iščeznu bijede koje raščovječuju, da unapređuje svoju vlastitu slobodu i slobodu drugih osoba. Drugim riječima, čovjek je biće u trajnom „izlasku”⁸⁷: na putu prema obećanoj zemlji, u procesu rasta i oslobađanja. U tom dinamičkom antropološkom procesu oslobađanja Dekalog ima dvostruku funkciju: 1) pokazuje nam put prema pravoj slobodi, i 2) stražari protiv napasti povratka u „Egipat”, u zemlju ropstva.

b) Program života u duhu Saveza

Dekalog je u knjizi Izlaska neposredno združen sa sklapanjem Saveza između Boga i Izabranog naroda na Sinaju. Iz konteksta proizlazi da on tvori sastavni dio tog stožernog događaja povijesti spasenja. Osnovna funkcija tih zapovijedi bi bila da oblikuju život naroda koji je sklopio savez s Bogom⁸⁸. U stvari, one nam iznose program života u duhu Saveza⁸⁹. Drugim riječima, zapovijedi Božje pokazuju nam kako bismo trebali živjeti ukoliko želimo ostati članovi naroda Božjega i biti dionici blagoslovâ koji su s time povezani. Čovjek koji odbacuje te upute, on se iznevjeruje Savezu i time se lišava blagoslovâ koje mu je taj Savez pružao. Stoga se Izrael nikada nije umorio da u vršenju kulta uvijek iznova proglašava blagoslov i prokletstvo kao svoje dvije mogućnosti; koja će mu pasti u dio ovisi o njegovoj vjernosti ili nevjernosti zapovijedima Dekaloga⁹⁰.

-
- 86) Usp. G. AUZOU, *Dalla servitù*, 226. Tu se susrećemo s deuteronomističkim načelom koje je „duboko religiozno i zapanjujuće jednostavno: narod stoji ili pada po svojoj vjernosti ili nevjernosti Jahvi i njegovu Zakonu” (W. HARRINGTON, *Uvod u Stari zavjet –KS–*, Zagreb 1977, 167). Kroz tu prizmu su prosuđivali i vrednovali događaje svoga naroda starozavjetni proroci. Odlazak tog naroda u različita ropstva, po njima, bio je plod njegova iznevjerenja Savezu s Jahvom.
- 87) To su stanja kroz koja prolazi svaki normalan čovjek u procesu psihološkog i dobnog sazrijevanja: prijelaz iz dječastva u mladenaštvo, iz mladenaštva u zrelo doba, iz zrele dobi u starost. Taj dinamizam susrećemo i u dijalektičkoj napetosti prema idealnoj budućnosti koju predlažu politički pokreti onima koji su potlačeni i iskorištavani.
- 88) Usp. A. PENNA, *Deuteronomio*, 100; G. RAVASI, *Esodo*, 90; G. AUZOU, *Dalla servitù*, 9.
- 89) Budući da se u svakom ljudskom životu ponavlja ono što se zbilo sa židovskim narodom: izlazak, sklapanje Saveza, put prema zemlji slobode, taj program ostaje nezastarivo valjan i aktualan.
- 90) Usp. N. LOHFINK, *Ascolta, Israele! Egesi di testi del Deuteronomio* (Paideia Editrice), Brescia ²1976, 10.

Da ti prethodni zaključci nisu proizvoljni i neosnovani, bjelodano potvrđuje i još snažnije iznosi na vidjelo i sama uvodna formula pomoću koje je Dekalog utkan u knjigu Izlaska, a koja se može tretirati kao Božja iskaznica. Ona glasi: „Ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva” (Izl 20,2; Pnz 5,6). Tu iskaznicu svi drže ključnom za razumijevanje i ispravno tumačenje Dekaloga⁹¹. Ona nije povezana samo s prvom zapovijedi nego služi kao uvod u cijeli Dekalog. Zapovijedi izvire iz nje. Bog koji izdaje te zapovijedi predstavlja se tu kao onaj koji se objavio u povijesti, i to kao spasitelj i osloboditelj. U stvari, već je objava Božjeg imena Mojsiju (Izl 6,2) vezana uz obećanje da će on osloboditi Izraelce iz Egipta. Sva potonja biblijska objava i nije drugo doli objava Božjega imena, podrobnije tumačenje osnovne tvrdnje: „Ja sam Jahve”⁹². U svjetlu cjelokupne biblijske objave „ja sam Jahve” znači: Bog koji je prisutan s nama, koji je naš suputnik, naš osloboditelj, naš spasitelj. Posvojnomo zamjenicom „tvoj” ljudi obično izražavaju međusobnu ljubav i pripadnost. Ako je to tako, onda drugi dio tvrdnje („koi sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva”) nije drugo doli konkretizacija onoga što je već sadržano u imenu „Jahve”. Sve nam to jasno pokazuje da zapovijedi Dekaloga ne izdaje tiranin koji traži podvrgavanje, nego Bog koji je tu za ljude. Odatle jasno proizlazi da Bog s tim zapovijedima ne želi sputati čovjekovu slobodu i suziti mu životni prostor; naprotiv, i te zapovijedi moraju biti u službi života i slobode, tj. njihova rascvata⁹³; one su tu za čovjeka, za njegovu sreću, za njegov spas, za njegovo dobro. Dakle, ta uvodna formula u Dekalog daje nam sigurni hermeneutski princip za ispravno shvaćanje i tumačenje Božjih zapovijedi.

Čovjeka je potrebno motivirati da opslužuje zakone. Bez te motivacije zakon postaje slovo koje ubija. Dekalog ima tu motivaciju. Ona glasi: „Ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva”. U toj izjavi zapovijedi Dekaloga imaju svoje spasenjsko utemeljenje i motivaciju⁹⁴. Dakle, Bog Biblije spasava-oslobađa i potom zahtijeva, i ne zahtijeva drugo doli da osta-

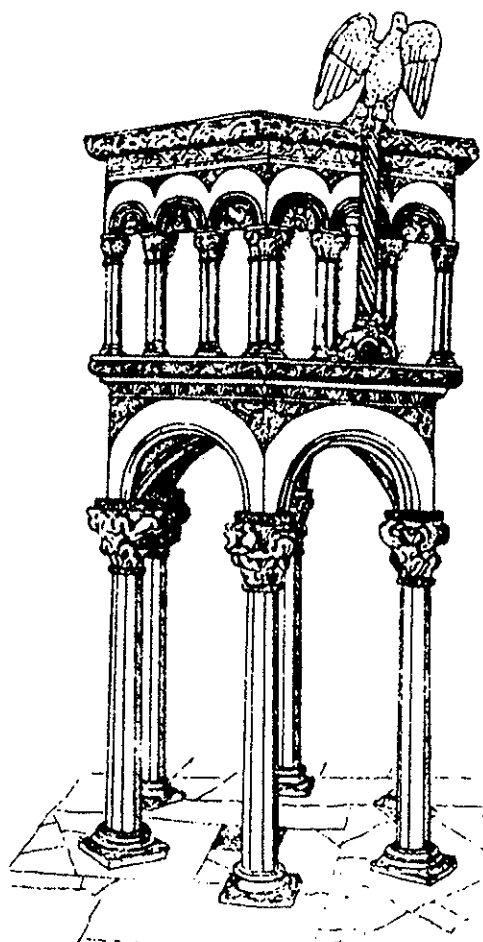
91) Usp. B. S. CHILDS, Exodus, 401–402; G. AUZOU, Dalla servitù, 230; H. SCHÜNGEL, Decalogo, s. 119–121; M. ZOVKIĆ, Starozavjetni i novozavjetni sadržaj četvrte zapovijedi, u: BS 1–2 (1986), 27–28; P. STANCARI, Lettura spirituale dell’ Esodo (Borla), Rim 1979, 112.

92) Usp. M. NOTH, Esodo, 200; B.S. CHILDS, Exodus, 401.

93) Usp. H. SCHÜNGEL, Decalogo, 121; M. ZOVKIĆ, Nav. čl. 28; P. STANCARI, Esodo, 112.

94) Iz toga proizlazi da je uvriježena distinkcija između SZ-a kao knjige zakona i NZ-a kao knjige božanske milosti, neopravdana i neosnovana. Već su u Starom zavjetu božanska milost i ljubav pretpostavka zakonu. S druge strane, milost i ljubav Božja razvijaju se u Novom zavjetu u zakonske obveze. Pavlova polemika protiv zakona u Galacanima i Rimljanima upravljena je protiv shvaćanja i tumačenja zakona kakvo nije bilo karakteristično za Stari zavjet kao cjelinu. – Motivacija i nadahnuće za kršćansko djelovanje nalazi se u Kristu i njegovu djelu. Bog se u Kristu očitovao kao onaj koji ljubi do smrti i pomoću smrti. Udioništvo na toj ljubavi može nas osposobiti da nadjačamo individualni i kolektivni egoizam i tjeskobu koja prati taj egoizam.

nemo u sferi slobode, tj. u sferi njegovih blagoslova⁹⁵. A da li će se ostati u sferi blagoslova, to ovisi o čovjekovu stavu, tj. o tome da li opslužuje ili ne zapovijedi Božje. Te nam zapovijedi pokazuju kako bismo trebali živjeti kao spašeni-oslobođeni ljudi. Svaki neposluh tim zapovijedima neizbježno vodi u ropstvo različitim porocima koji raščovječuju pojedinca i zajednice. S druge strane, sloboda koju smo primili na dar obvezuje nas da poštujemo i podupiremo slobodu drugih. Naime, oni koji su jednom bili robovi, i potom primili slobodu kao milosni dar, oni ne bi smjeli podjarmljivati druge.

95, N. LOHFINK, Ascolta, 44.